

akasztott vászon hordtáskában helyezték el, és egy hajlékony gégecső kötötte össze a maszkkal. A fejezet az olasz haderő által alkalmazott gázvédelmi öltözetek bemutatásával zárul.

A kötet végén kétoldalas bibliográfia található. A mű technikai szempontból a „szokásos” Verlag Militaria-színvonalat hozza: kemény kötésű, kiváló minőségű papírra nyomott, archív felvételekkel és részletgazdag tárgyfényképekkel igen gazdagon illusztrált alkotás. Ehhez képest bosszantó apróságként róható fel a szövegben tapasztalható elgépelések, szöveghibák száma.

Összességében elmondható, hogy a négyfős szerzői gárda alapos kutatómunkával hiánypótló kötetet alkotott, amely hosszú időn keresztül megkerülhetetlen alapműként fog szolgálni a téma iránt érdeklődő kutatók és laikusok számára. A könyv az angol mellett német és olasz nyelven is elérhető a kiadónál.

Bálint Ferenc

SZAKÁLY SÁNDOR

TALPRA ÁLLÁS TRIANON UTÁN
Interjúk, esszék, tanulmányok

*(Facultas Humán Gimnázium – Magyar Napló, Budapest, 2021. 351 o.
ISBN 978-963-541-049-1)*

Szakály Sándor a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár főigazgatója, a Károli Gáspár Református Egyetem Széchenyi-díjas kutatóprofesszora több mint négy évtizedes tudományos életművet tudhat maga mögött, amely a közelmúltban egy újabb kötettel gyarapodott.

A tetszetős megjelenésű, a Magyar Napló gondozásában napvilágot látott könyv szerkesztője a szerző 2019 és 2021 között megjelent esszéit, tanulmányait, illetőleg az utóbbi három évben vele készült interjúkat gyűjtötte össze a 351 oldal terjedelmű műben.

A komoly szakmai tartalmat rejtő kötet első nagy témaegységét 16 interjú képezi, amelyeknek zöme a szerző több évtizedes kutatásainak főbb csomópontjaira fókuszál. Az interjúk téma szerint két nagyobb csoportra bonthatók. Az elsőkben olvasható beszélgetésekben Szakály vall a történelem és a hadtörténelem iránti elkötelezettségéről, tudományos indíttatásáról és szakmai pályafutásáról, a VERITAS élén folytatott munkájáról és az ott elért szakmai eredményeiről, a történelmi hivatás szépségéről, a szülőföldjéhez való kötődéséről, a sport és a sporttörténelem iránti életre szóló elkötelezettségéről, továbbá fő kutatási területéről, amely a két világháború közötti időszak magyar katonai felsővezetése.

Az interjúk másik csoportja több sarkalatos történelmi témát is megvilágít az olvasók számára, így például a Károlyi Mihály által vezetett kormány hadseregellenes lépéseinek hátterét, a trianoni békediktátum által okozott és következményeit tekintve máig ható trauma történelmi jelentőségét. A kötet címével azonos témájú interjúban a Bethlen-kormány 1921–1931 közötti tevékenységéről és ennek nyomán az ország talpra állásáról, konszolidációjáról ismerhetünk meg részleteket. Többek között kuriózumokat tudhatunk meg Budapest 1944–1945-ös szovjet ostromáról és a város elfoglalásáról, választ kapva arra a felvetésre, miszerint esetlegesen elkerülhető lett volna Budapest elpusztítása.

A könyv második nagy fejezete hét, a *Magyar Hírlap* és a *Magyar Nemzet* hasábjain napvilágot látott esszét tartalmaz. Közülük is kiemelkedik a *Volt-e (érdemi) alternatíva...* című, amelyben Szakály Horthy Miklós kormányzóvá választásának százéves évfordulóján méltatja az egykori történéseket. Az *igazságtalan békék igazsága* címet viselő írásában a trianoni békediktátum jelentőségét, máig ható társadalmi, gazdasági, politikai következményeit járja körül a szerző a legújabb kutatások, történészi vélemények alapján. A *Hadba lépés a Szovjetunió ellen* című esszé a magyar politikai és katonai vezetés 1941. június 27-i döntését, a Szovjetunióval szembeni hadiállapot bejelentésének hátterét próbálja megvilágítani. A *Don-kanyar. Hetvennyolc esztendővel ezelőtt...* címen közzétett írásában Szakály családi érintettsége okán emlékezik meg a magyar 2. hadsereg 1943 januárjában történt tragédiájáról és az ott elesett magyar katonákról, valamint munkaszolgálatosokról, kiemelve a rájuk való méltó emlékezés fontosságát. A *Budapest elfoglalásáért emlékérem a szovjet katonák zubbonyán* című írásából Budapest 1944–1945-ös védelméről és szovjet ostromáról tudunk meg érdekességeket. A *kommunizmus kísértete* címet viselő esszében a szerző a kommunizmus áldozatainak emléknapja kapcsán a rájuk való társadalmi emlékezés fontosságára hívja fel a figyelmet.

A kötet harmadik nagy témaegysége a szerző neve alatt az elmúlt néhány évben különböző tematikus tanulmánykötetekben, szakfolyóiratokban megjelent 11 nagyobb tanulmányt fogja össze. Közülük az első az Osztrák–Magyar Monarchia katonai összeomlásáról és felbomlásáról szól, amelyben Szakály megvilágítja a dunai birodalom szétesésének katonai, politikai és gazdasági okait, valamint mélyreható következményeit.

A második tanulmány a Magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének létrehozásáról és tisztikaráról szól. Bőséges jegyzetapparátust használva elemzi a szerző a magyar történelem során először létrejött bolsevik típusú diktatúrának a fegyveres honvédelem érdekében tett intézkedéseit, az új (osztály)hadsereg megszervezését és tevékenységét, hangsúlyozva, hogy a két világháború közötti magyar katonai elit tagjainak jelentős hányada tevékenyen részt vett az eseményekben.

A harmadik, *Az Osztrák–Magyar Monarchia hadiflottájának éléről az államfői tisztségbe* című tanulmány Horthy Miklós 1918–1922 közötti katonai és politikai tevé-

kenységét, szerepvállalását foglalja össze, pályafutásában a fenti időszak meghatározó csomópontjaira fókuszálva.

A negyedik írásmű Horthy Miklós fővezéri szerepét tárgyalja és elemzi a Magyar Nemzeti Hadsereg élén, 1919–1920 folyamán.

Az ötödik tanulmány az önálló magyar haderő megszervezésének lehetőségeit és korlátait mutatja be a trianoni békediktátum katonai előírásainak tükrében. Ebben Szakály többek között részletesen ismerteti a békediktátum katonai megkötéseit és az 1922 januárjában létrejött magyar királyi Honvédség megszervezésének körülményeit.

A hatodik cikk az 1919 és 1922 januárja között létezett Magyar Nemzeti Hadsereg létrejöttét és első éveit taglalja. A szerző külön érdeme, hogy a szöveg számos kiválóan hasznosítható rövid tiszti életrajzot tartalmaz a lábjegyzetekben.

A hetedik tanulmány az önálló magyar haderő létrehozását mutatja be 1919–1922 között, vagyis azt a folyamatot, hogyan lett a Nemzeti Hadseregből Magyar Királyi Honvédség. A szerző jól összefoglalja a haderő szervezeti változásait, az annak irányítását végző tisztikar átalakulását.

A nyolcadik cikk Róder Vilmos katonai és politikai életpályáját foglalja össze. Szakály kiválóan megrajzolja Ródernek a magyar királyi Honvédségben befutott pályáivét 1899-től egészen a Honvéd Vezérkar éléről 1935-ben történt nyugállományba helyezéséig, majd értékeli az 1936 és 1938 közötti időszakban honvédelmi miniszterként, illetve később a Magyar Országgyűlés Felsőházában végzett politikai tevékenységét is.

A *Tábornokból templomszolga* című kilencedik írásában a szerző vitéz Vattay Antal altábornagy életútjátjának összefoglalására vállalkozik. Megismerhetjük az eredetileg Vetter családnévet használó lovastiszt első világháború alatti, majd a második világegés idején már hadtestparancsnoki beosztásban, végül 1944-ben Magyarország Kormányzója Katonai Irodájának főnökeként és főhadsegédeként végzett tevékenységét, továbbá részleteket tudhatunk meg 1945 utáni politikai meghurcolásáról.

A tizedik tanulmány a magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémia 1919 és 1945 közötti parancsnokait mutatja be. Szakály közreadja életrajzi adataikat, továbbá a történelmi statisztika módszereivel segítségével értékes elemzést tesz közzé arra vonatkozóan, hogy milyen társadalmi háttérrel és milyen felkészültséggel bírtak a Honvédség egyetlen tisztképző intézményének parancsnokai a Horthy nevével fémjelzett korszakban.

Az utolsó írásmű a magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémia II. Főcsoportjának (amely 1931-től 1944-ig a repülő, a műszaki, a híradó, a vonat- és gépkocsi-csapatok tisztjeinek képzését végezte a Hűvösvölgyben) és jogutód intézményeinek parancsnokaival foglalkozik az 1931 és 1945 közötti időszakban. A tanulmányban közreadott hét parancsnoki életrajzban található adatok történelmi statisztikai és szociológiai elemzésével a szerző értékes és időtálló következtetésekkel járul hozzá a korszak vezető katonai személyiségeinek jobb megismeréséhez.

A kötetet az abban előforduló személy- és földrajzi nevek mutatója egészíti ki, amely jelentős mértékben segíti az olvasó számára az eligazodást.

Szakály Sándor könyve a korábbiakhoz képest más megvilágításba helyezi a 20. század első fele magyar történelmének meghatározó eseményeit (például a trianoni katasztrófa előzményeit, okait és következményeit), valamint új kutatási eredményekkel egészíti ki mostanáig szerzett ismereteinket. Az 1919–1945 közötti időszak mára már szinte elfeledett személyiségeiről pedig eddig ismeretlen tényeket, összefüggéseket ismerhetünk meg a kötetnek köszönhetően. A közreadott esszéket, tanulmányokat és interjúkat elsősorban a korszakkal foglalkozó történészek figyelmébe ajánlom, azonban úgy vélem, hogy sok érdekességgel és újdonságként ható információval szolgálhatnak az érdeklődő olvasók számára is.

Balla Tibor

TÓTH ZSOLT

HADISÍRKUTATÁS

*(Re-Publikáció Kiadó Alapítvány, Budapest, 2021. 472 o.
ISBN 978-615-81838-0-2)*

A Re-Publikáció Kiadó Alapítvány gondozásában 2021-ben jelent meg Tóth Zsolt (Nemzeti Örökség Intézete) *Hadisírkutatás* című monográfiája, mely alapvetően a szerző 2017-ben, *A hadtörténelem sajátos forráscsoportja, a hadisírok kutatásának módszertana a hazai és a nemzetközi tapasztalatok tükrében* címmel, a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen benyújtott PhD-értekezésén alapul. Az álló formátumú (240 × 170 mm), kemény fedelű könyv Négyesi Lajos (Nemzeti Közszolgálati Egyetem) ajánlását és Tóth Zsolt előszavát, illetve bevezetőjét követően hét nagyobb fejezetre tagolódik. A munkát fogalomtár, a fejezetekhez tartozó táblázatok, irodalom- és forrásjegyzék teszi teljessé, valamint Maruzs Roland egy közlése rekeszti be.

A hadisírkutatás a hadtörténeti régészet (vagy konfliktusrégészet) egy, a háborús kegyelettel is összefüggő ága. A hazai – modern értelemben vett – hadisírkutatás témaköréhez kapcsolódóan utoljára 2013-ban jelent meg jelentős összegző tanulmánykötet. Tóth Zsolt jelen munkája a tudományos igényű hadisírkutatás elméleti és gyakorlati módszertanának, valamint a magyarországi hadisírkutatásnak egy újabb fontos szintézise.

A kötet első fejezete (*A hadisírkutatás irodalma*, 17–57. o.) a hadisírkutatás és a hadtörténeti régészet nemzetközi és hazai irodalmának tematikus historiográfiai áttekintését adja. A nemzetközi historiográfia ismertetésekor a szerző az Amerikai Egyesült Államokhoz, valamint Nyugat-Európához köthető újabb adatokat közöl. A hazai tudományos eredmények bemutatásakor a mohácsi csata tömegsírjaival (1526), a kiskun-